

www.e-rara.ch

Athanasii Kircheri ... Iter Exstaticum Coeleste

Kircher, Athanasius

Herbipoli [i.e.Würzburg], 1671

ETH-Bibliothek Zürich

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-1231>

Caput I. De productione mundi.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelnformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

ITINERARII EXSTATICI DIALOGUS II.

De providentia Dei in Mundi officio
elucescente.

Interlocutoribus Cosmiele & Theodidactō.

CAPUT I.

De Productione Mundi.

COSMIEL. Agedum Theodidactē, jam tenapus ^{Mundi} est, ut lustratis Mundi globis, immensis Universi ^{productio} pelagi finibus peragratis, tuo postliminiō globo ^{exponitur.} restituaris, ut arcanorum, quæ à me didicisti, Naturæ sacramentorum Terrigenas tuos participes facias, *Theodidactus*. Ah mi divine Magister, quantum animum meum hâc voce tuâ consternis! à te siquidem separari, mihi res est vel ipsâ morte durior. Moriatur poriùs anima mea morte iustorum, ut terrenæ hujus contagionis fece exoluta, tecum semper vivat, tecum Archetypum illum supra-mundanum, in quo omnia unum sunt, æternùm contempletur.

Cosmiel. Nondum tempus tuum advenit; multos adhuc ad divinæ majestatis notitiam erudire te oportebit, antequam tam incomprehensibili felicitate beeris: neque meam à te separationem molestè feras velim; te enim non deseram, sed invisibili quâ-

dam assistentiâ me in omnibus tuis actionibus præsto tibi semper futurum polliceor.

II. *Theodidactus*. Ego quemadmodum tuæ me voluntati, quæ Dei est, semper conformavi, ita modò, si unquam tuo subscribam imperio, nihil unquam desideraturus, nisi quod tu ad salutem, majusque animæ meæ bonum futurum judicaveris. Hoc unum à te obnixissimè contendam, ut, antequam globo meo me restituas, dubiorum quorundam, quæ jam dudum animum meum, circa mundi fabricam, & divinæ providentiæ, quâ Universum gubernat, rationes, torserunt, solutionem pares. *Cosmiel*. Uti, mi fili, rem æquissimam petisti, ita iniquus forem, si votis tuis non obsecundarem. Maeste animo, ex me confidenter omnia, quæcunque desiderat anima tua, interroga, teque non tam ad quærendum promptum, quàm me ad respondendum existimes velim. *Theodidact*. Accepto tuam tam benignam erga servulum tuum voluntatem. Verùm ne confusè in negotio cæteroque intricatissimo verfer, primò nonnulla tibi de iis, quæ mundi opificium concernunt; deinde de summa Dei providentiâ, quâ mundum & singula ejus, quantumvis etiam abditâ incessanter gubernat; tertio denique de mira providentiâ, quâ genus humanum in ultimum finem dirigit, proponam. Tuum porrò erit, mentem meam caliginosam magisterii tui lumine pervadere, ut, quæ sapienter ad singula responderis, comprehendam. *Cosmiel*. Ne dubites fili, fiet, uti postulasti.

III. *Theodidactus*. Quid itaque fuerit propriè massa illa, quam facer textus *Genes. 1.* terram vocat inanem & vacuam, quamque Deus Optimus Maximus in principio rerum creavit, scire cupiam. *Cosmiel*. Rem propositam majoris considerationis esse scias, quàm ut paucis verbis describi possit; quare altiùs exordior. Deus, cujus potentiæ non est finis, nec numerus, in ineffabili decreti sui consilio mundum ab æterno conceperat; & mundus in ipso Deo, nil aliud quàm Deus erat. Postquàm, ergo venit completa temporis mensura, quo conceptum mundum ad extra evolvere sibi complacuit; primùm immensa & inscrutabilis virtutis suæ potentiâ, in alto æternitatis puncto, solâ in-

*Chaos in
primordiis
rerum con-
ditum quid
sit.*

lâ infinitæ voluntatis suæ efficaciam ex nihilo creavit cœlum & terram. Et quamvis non nesciam, nonnullos sacri textus Commentatores hoc loco per cœlum, Cœlum Empyreum, Dei ingens & immensum palatium, Angelorum, hominumque beatorum sedem intelligere; quod non nego; sed tamen aliquid eo amplius indigitatur; id est, intercapedinem illam immensam, totius mundanæ fabricæ spatium & locum, in quo juxta æternam providentiæ suæ dispositionem mundanos globos ordinare decreverat, spatium, inquam, longum, latum, profundum, produxit: non secus ac Rex quidam exercitum magnum producturus, prius de loco tantæ multitudinis capaci cogitat, in quo castra disponat, acies dirigat, singulos legionum ordines in sua membra aptè distribuatur; & ad munia ritè obeunda exerceat. Spatium itaque ad tantum globorum exercitum, cœlestis militiæ castra aptè distribuenda cum primis necessarium fuit; & hoc cœlum dicitur. *Terra autem erat inanis & vacua, & tenebra erant super faciem abyssi.* Per terram hanc inanem & vacuam, tenebrarumque abyssum, nihil aliud intelligitur, quàm moles illa chaotica, sive chaos illud immensum, omnium eorum, quibus postea mundus formandus erat, seminalium rationum mixturâ fœtum. Et uti nihil adhuc in eo ordinatum, nihil distinctum, nihil suâ propriâ formâ constitutum reperiebatur; sic omnia in unum confusa, omnia squalida, sine ordine & distinctione ulla, sine ullo formarum discrimine, veluti in tenebrosâ quadam abyssu convoluta jacebant. Quo rerum statu, ut tandem singula suis aptè locis distributa formis propriis instruerentur, ecce vox Dei insonuit: *Fiat lux!* Et fuit lux, primigenia mundi forma; quæ uti omnium maxime mundo necessaria fuit, utpote sine qua mundus æternis tenebris damnatus consistere non potuisset; ita ante omnem reliquarum formarum apparentiam præcedere debuit. Hæc verò lux erat veluti prævia quædam lucis globorum in mundo formandorum materia; & nihil aliud fuit, quàm calidum quoddam radicale, omnibus mundi corporibus postea insitum, quo solo formantur & sustentantur. **Lucidum erat, ut omnem formarum**

Cali nomine quid intelligatur Gen. 1.

Terra inanis & vacua quid sit Gen. 1.

Lux primigenia mundi quid.

*Aqua quid,
de qua Ge-
nes. 1.*

*Discretio
partium
mundi.*

marum secuturarum apparatus in aspectum deduceret. Habes jam primum totius Naturæ principium activum, lucidum illud calidum, generationis rerum unicam originem & radicem. Quoniam verò calidum illud sufficiens non erat, nisi aliud principium præpararetur, cum quo illud mixtum rerum omnium generationes perficeret; hinc sacer textus statim in principio aquarum, quas Spiritus Dei incubabat, meminit; eratque humidum radicale, passivum rerum principium, quibus duobus principiis, calido & humido, omnia, quæ in mundo sunt, entium genera originem habent. Quibus præsuppositis, sapientissimus Conditor mox ad discretionem partium, globorumque mundanorum rudimenta constituenda sese accinxit: quæ quidem hoc pacto peracta sunt. Divinâ voce personante: *Fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis*; mox totum illud terrestre, quod in chaotica illa mole confusum squalebat antè, voce Domini excitatum, in innumerales mundi portiones discretum fuit, atque ad eò portiones singulæ locum in mundana fabrica, actionibus muniisque, quibus destinabantur, proportionatum adeptæ sunt. Quoniam verò humido immenso immersæ, aggravatæque, nullum mundo emolumentum conferre poterant; hinc divinæ sapientiæ jussu *congregatae sunt aqua in locum unum, & apparuit arida*, id est, singulis globis mundanis jam firmatis, & terrestri substantiâ concretis, ex magno illo humidi chao aquæ portio cessit, quæ partim inter alveos globorum distributa, partim ad extrema mundi confinia relegata, firmamentum, id est, cœleste globorum perenni lege stabilitum spacium aquis vacuum reliquit, atque ad eò duo alia principia rerum, frigidi & sicci, emerferunt.

Obiectio.

IV. *Theodidactus.* Sustine parumper, Cosmiel; magnum enim me dubium premit, à quo ut me liberares, medullitè desidero. Quæ tu dicis, apertè Sacræ Scripturæ dissonare videntur; *Dixit enim Deus: Congregentur aqua, quæ sub cælo sunt, in locum unum, & appareat arida*; ego sanè per aridam hoc loco nihil aliud intelligo, quàm terram nostram; quomodo tu ergo dicis aquam,

aquam non terræ tantum , sed & singulis reliquis mundanis globis distributam ? non enim dicit sacer textus : congregentur aquæ in loca diversa , sed in unum locum. *Cosmiel.* Insigne sane dubium movisti , quod multorum non parum torfit ingenia ; quare , quomodo illud intelligendum sit , te docebo. Noveris itaque , principalem Dei Ter Opt. Max. in constituendo mundo finem fuisse , primò gloriam Conditoris ; deinde Terrenum globum , in quo humanum genus ad imaginem & similitudinem suam conditurus erat : frustra enim corporeus mundus conditus videbatur , si non esset rationalis creatura corporea , quæ operum divinorum potentiam & majestatem aspiceret , aspiciendo admiraretur , tantæque potentiæ Opificem admirando inquireret , inquisitum amaret , atque tandem eo perpetuò frueretur. Terra itaque tanquam potior mundi pars , cujus gratiâ reliqua omnia condita erant , primò nominanda fuit ; cæteri verò globi , ei famulaturi , non nisi implicite. Terrenus globus est veluti prototypon quoddam reliquorum ; unde ob finem , in quem destinatus erat , globorum omnium mundanorum meritò præstantissimus , & majori rerum omnium vitæ humanæ necessariarum ubertate & varietate instructus ; cæteri verò globi , uti famulantes , iis potissimum naturæ dotibus instruebantur , quæ ipsis ad à Deo intentum finem consequendum necessariæ erant ; quos quidem terrenus globus infinitâ quadam virium , proprietatum , entiumque non solum animâ expertium , sed & vegetabilis sentientisque naturæ varietate & copiâ longè superat. Quando itaque sacer textus loquitur de congregatione aquarum in locum unum , & de aridæ detractione ; id totum distributive intelligendum esse scias ; quasi diceretur : *congregentur aqua , quæ sub cælo sunt , in locum unum , & appareat arida* , id est , in locum unum singulis globis mundanis appropriatum , & arida singulis propria appareat. Quemadmodum enim Deus ex communi chaotica massa terræ materiam singulis mundi corporibus formandis aptam deprompsit ; ita & de aquarum massa chaotica singulis humidi portionem , sine qua nec subsistere , nec virtutes nativas exerce-

Chaoticum
humor sin-
gulis mundi
corporibus
distributus.

repossint, distribuit. Patet itaque, chaoticum illum humorem non in terrenum solummodo, sed & in ceteros mundi globos, sive astra, unicuique juxta situs & positionis rationem, distributum fuisse. Et inde luculenter patet, quòd humana mens concipere non possit, quomodo Terrenum corpus) quod ad superna cœlorum corpora, non nisi punctum esse videatur.) solum tantam aquarum congeriem intra sua viscera concludere potuerit, nisi & singulis reliquis mundi corporibus earundem, tanquam immensi istius aquarum Oceani, in innumeròs rivos deducta portio obtigisset. Nam ut in præcedentibus dictum fuit, uti massa illa chaotica quatuor elementis confusa, mundo formando communis fuit, ita singula quoque mundana corpora participarunt portiones elementares, quibus composita in hunc usque diem persistunt.

SCHOLIUM I.

Quo sensu dicatur, DEUM eduxisse intellectum è vena lucis, explicatur in Apologeticis circa Propositionem 6. Censoris.

Obiectio.

V. Theodidactus. Multùm sanè me perplexum tenent verba hæc sacri textus: *Fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas, quæ sub firmamento, ab iis, quæ sunt supra firmamentum*: quæ verba nisi mihi probè exponas, dictorum hucusque vix capax videor. Ego enim semper hoc firmamentum, antequam propriis id oculis intuerer, concipiebam veluti immensum quoddam crystallinum cœlum, solidissimum, & durissimum; quod uti intermedium spacium immensâ suæ soliditatis amplitudine occupat, ita aquarum ejus loco stabulantium congeriem in extrema mundi confinia, hinc versus centrum, illinc versus circumferentiam detrudit. Atque hæc sunt aquæ, quas partim infra, partim supra firmamentum Deus mediante firmamento posuit. *Cosmiel*. Rectè quidem dubitas; sed ubi ratiocinium meum probè intellexeris, videbis totum contrarium in sacra Scriptura contineri. Repetamus verba sacra. *Dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquarum, &c.*

Solutio.

Firma-

Firmamentum, ut paulò antè insinuasti, olim non aliud esse putabas, quàm octavum stellarum fixarum cœlum durissimum, & impervium, in quo astra variis imaginibus transformata, veluti in sphaeræ cujusdam fornice cœlata spectarentur. Corrigenda est ista imaginatio, naturæ rerum mirum quantum incongrua. Sciendum itaque, firmamentum minimè hoc sensu accipi posse, sed firmamentum propriè dici rakiangh, id est, expansum illud immensum, ubi aquæ priùs stabulabantur, intra quod omnes mundanæ fabricæ globi, singuli propriis suis centrīs ita firmati sunt, ut mundum faciliùs sit interire, quàm, ut illi à sede sibi divinitùs designata vel hilum removeantur. In hoc itaque expanso Deus Conditor, Astrorum seu globorum rudimenta delineavit, assignando unicuique ex chao tereno subsistentiæ suæ materiem; alveos in iis excavavit, in quos chaoticæ aquæ pars reciperetur, pars ejusdem extra firmamentum in vastissimas sedes relegaretur, pars tandem in ætherem subtilissimum & levissimum converteretur. Hinc Astra, non secus ac Terra, mole stetère suâ, ac in vasto illo expanso cursus suos circa Terram, juxta leges à Natura præscriptas, hucusque peragunt. Hoc verò expansum innumeris corporibus foctum non stellas tantummodò fixas, sed & planetas comprehendere, adèò verum est, ut vel ipse sacer textus id apertè asserat, his verbis: *Fiant luminaria in firmamento cœli: & paulò post: Fecitque Deus luminare majus, & luminare minus, & posuit ea in firmamento cœli, & cætera, quæ sequuntur.* Nosti, Theodidacte, luminare majus, qui est Sol, & luminare minus, quæ est Luna, in firmamento, quam omnes ferè Astronomi fixarum stellarum sphaeram dicunt, nequaquam contineri; & tamen expressè sacra Scriptura dicit, Solem & Lunam, duo scilicet luminaria magna, in firmamento cœli esse posita; unde apertè colligitur, firmamentum haudquaquam pro sphaera octava, sed pro omni illo spacio immenso & expanso æthereo, à Luna usque ad ultimum mundanorum corporum terminum exporrecto, in quod divina providentia globos mundanos firmare voluit, rectè sumi. Ab hac itaque firmitate, quâ singuli

Firmamentum quid propriè sit Gen. 1.

Firmamentum non accipitur pro sphaera stellarum fixarum, sed pro toto mundi expanso illo, quem ætherem vocant.

globorum supra propria sua centra stabiliuntur, cursusque suos peragunt, totum illud æthereum spacium firmamentum dicitur; minimè propter spacii, quod cœlum octavum occupat, soliditatem. Quid putas majori admiratione dignum, globum rotæ infixum unâ cum rota circumvolvere, an eundem in aëre suis sustentaculis firmare? *Theodidactus*. Hoc ut humanas vires superare puto, ita illud ludum prorsus puerorum esse censeo. *Cosmiel*. Ex hoc itaque inferas, potiùs nos incomprehensibilibus Dei operibus, quàm iis, quæ humanâ industriâ fieri posse concipimus, fidem habere debere. Qui terram in aëre libavit, an non is eâdem ratione in æthere librare potuit reliquos globos? Itaque spacium globos in æthere libratos circumfluens, sacer textus aptè cœlum vocat, Hebraicè *Schamaim*, id est, ibi aquæ, quòd totum illud spacium aquâ chaoticâ, ante separationem aquarum, ab aquis repleretur.

*Astra in
æthere, uti
Terra in
aëre libra-
ta sunt.*

VI. *Theodidactus*. Jam tandem experior, nihil te rerum, siue divinarum, siue naturalium latere; convictum me in omnibus factor; solùm unicus me scrupulus tenet circa verba illa sacri textus: *Divisitque Deus aquas, quæ sunt sub firmamento, ab aquis, quæ sunt supra firmamentum, &c.* Ex quibus luculenter patet, per hasce aquas nihil aliud intelligi, quàm aquas terrenas, & sublunares. *Cosmiel*. Jam dixi tibi supra, sacram Scripturam, capacitati hominum se accommodantem, terrenum globum solum, in cujus alveis aquæ receptæ sint, utpote qui hominibus tantùm cognitus esset, denominasse; reliquos verò globos subticuisse, etiamsi singuli suam quoque portionem aquarum receperint, & luculenter patet ex verbis sacri textus: *Vocavitque Deus aridam terram; congregationesque aquarum vocavit maria*, id est, id, quòd in singulis globis solidâ substantiæ terrestriis portione subsistit, appellavit aridam; aquas verò, quæ ipsis ex separatione jungebantur, intra alveos globorum conclusas, vocavit maria. Atque hæc quidem prima erant globorum rudimenta; deerat jam lux, seu calidum radicale, quo tanquam in foeturam animarentur. Quemadmodum igitur æterna Dei Sapientia singulos globos ex chaoticâ massa depromptâ materiâ formavit,

Objecio.

Solutio.

*Lux pro-
ductio in
globis cele-
stibus.*

Formavit, ita ex primigenia luce singulis suam portionem, ad eos in operationibus suis & facultatibus naturalibus corroborandos, sine qua omnia torpida & mortua manebant, distribuit.

VII. *Theodidactus*. Cum experiētiā nobis constet, multa *Obiectio*. ex mundanis corporibus luce propriā carere, uti sunt Terra, & Lunares mundi globi; quomodo ergo tu dicis, omnes mundi globos, seu Astra, à principio rerum primigeniæ lucis portione ditata fuisse? hæc enim minimè sibi consentire videntur. *Cosmiel*. Ne dubites filii; hæc maximè sibi congruere videbis, ubi nonnulla ad faciliorem expositionem facientia præmisero. *Solutio*. Verum est, quod objicis, nonnulla mundana corpora luce propriā carere, nonnullis lucem propriam concreatam fuisse, uti solaribus mundi corporibus; inde tamen non sequitur, singula non suam habere deputatam lucis portionem: siquidem per lucis portionem illud calidum radicale corporibus innatum, sine quo, quemadmodum homines, ita & omnia ac singula mundi corpora nullam prorsus actionem exercere possent, intelligo; est enim hic fons vitæ omnibus inexisterens, & proprietatum singulis inditarum origo. Et ut à Terreno corpore incipiam; anne Tellurem hac luce destitutam putas? *Theodidactus*, quid sit. *Calidum radicale in mundi corporibus*. Minimè; nam etiamsi illam lucem non videam, adeò tamen necessariam eam esse judico, ut sine illa nec consistere, nec usibus humanis tellus servire possit in generationum propagine perpetuanda. Sed non intelligo, quale illud sit, & quomodo ei indita sit? *Cosmiel*. An non vides, universam telluris molem hujus lucis, & innati calidi, signa uberrima præbere? Quid aliud thermæ, & calidissimarum aquarum ubique locorum scaturientium origines? quid montium perpetuo igne ardentium, æstuariorum? quid ignem subterraneum, per universos Telluris canales diffusum, aliud putas esse, quàm lucis primigeniæ seu *Elementum ignis omnibus inest*. caloris innati & radicalis portionem, quod nos elementum ignis appellamus? Et meritò: hoc enim est elementum singulis globis insitum, virtute efficax, & minima quævis penetrans, activum principium, sine quo omnia reliqua elementa torpida

Solis effectus.

manerent & mortua. Quod quidem elementum in Sole, cæterisque Solem affectantibus corporibus, non calidissimum tantum, sed & lucidissimum, uti expertus es, existit, summâ fanè divini Opificis providentiâ. Cùm enim Sol eo fine conditus sit, ut lucis suæ intensione circumfisos sibi globos illuminaret, & vitali calore omnia completeret; pernecessarium fuit, ut lucidissima & ardentissima illa lucis calorivæ portio, in singulis vicinis globis abdita, ex similitudine quadam naturæ excitata, fœcundo hoc lucis radio (rerum concatenatione ita postulante) imprægnata, fructus proferret effectusque à natura rerum in singulis globis intentos. Cùm verò astra plurima remotiora sint, quàm ut hujus lucis beneficio potiri queant; Natura alios globos lucidissimos disposuit, qui veluti quidam Soles vicarii circumfisa sibi corpora, lucis uberioris expertia, illuminarent, & calorem in iis latentem ad effectus illis proprios producendos excitarent, uti in itinere nostro, ni fallor, abundè expertus es.

Astra an ex elementis consistant. Materia celestis & sublunaris non differunt essentialiter.

VIII. *Theodidactus.* Omnia cepi, neque quisquam eorum ampliùs, de quibus dubitabam, me scrupulus torquet; jam ut mihi exponas velim, quomodo cœlum operetur; & num Astra verâ & reali elementorum misturâ consent. *Cosmiel.* Coelestia globorum corpora mixta esse, nullo pacto est ambigendum. Neque enim cohærenter dicetur, Deum ex una & eadem chaotica massa cœlestem essentialiter à sublunari differentem materiam produxisse. Siquidem Deus Optimus Maximus in hoc potentia suæ magnitudinem ostendere voluit, quòd ex una & eadem chaotica massa, tantam tamque innumerabilem rerum in hoc mundi opificio elucescentium varietatem & copiam produxerit, eodem & simili artificio elementa superiora & inferiora in unum compegerit, ut nullum mundi corpus sit, quod iis careat. Hinc aër, aqua, ignis, terra omnibus inesse comperimus uti arcanior Chymiaë ars aperè demonstrat. Si enim in aère perspicuas lucis scintillas, aquæ & terræ portiunculas subtiliores comperiamus; si in aqua & terrestribus corporibus eandem elementorum miscellam latere experientia nos doceat;

ceat; eandem coelestibus corporibus mixturam negare velle, plusquam in experti in natura rerum hominis esse putem. An non singulos coelestes globos suis aëreis atmosphaeris involutos vidisti? an non perpetuas humorum, quos exspirant, effluxiones observasti? vides ex varia & mixta luce, quam ignea efficiaciâ polleant? an non terrestres in iis eminentias, montiumque juga observasti? Quis igitur jam omnia mundi corpora quatuor elementorum commixtione concrevisse neget? Sed hæc paulò fusiùs deducam. Rectè dicitur: *Nihil oritur novum, nihil interit.* Quod de materia permanentia intelligas velim: quæ tota ab initio creata, corruptioni minimè censetur obnoxia. Sunt igitur omnia priùs, quàm fiant, aliquo pacto in materia; & postquam esse desierunt, in materia quoque perseverant. Materia priùs est omni sensibili substantiâ, ante omnem sensibilem substantiam creata à Deo, & ad extrâ producta. Nam divide omnem substantiam sensibilem in partes geminas, in duo extrema, quibus ipsa conflatur & constat, ut in essentiam & apparitionem, in principium & finem, in inchoationem & perfectionem, in potentiam & actum, in materiam & formam; duntaxat secundum posteriorem ipsius partem rei mutationem, ortumque & interitum fieri comperies; priore autem parte permutationem fieri nullam, sed fixa esse & stata universa, simul facta ab initio, & simul in ævum perseverantia. Materia quoque principium est omnium, inchoatio, & potentia. Itaque per materiae creationem omnia simul inchoata sunt, & substiterunt ab initio, erantque in principio, non erant in fine; habuerunt priùs quoddam esse, carebant sui apparitione; possibilia erant, nondum tamen actu erant; erant in tenebris, non in luce; non quoque in sui discrimine, aut in naturalibus suis locis. Educta sunt ex potentia in actum, è tenebris in lucem, ex principio in finem; quæ inchoata erant, perfecta sunt; quæ erant, apparuerunt; quæ confusa & indiscreta, in ordinem digesta sunt, & suis in locis collocata. Oritur igitur quotidie nil simpliciter & ex toto novum, cum fuerint omnia ab initio in prima & antiquissima sui consistentia, id est, in materia. Nil indies inter-

Materia
prima
quid sit.

Materia
non patitur
mutationem.

mu

*Quatuor
sunt immu-
tabilia &
immobilia.*

interit, cum in eandem immutabilem essentiam (primamve sui consistentiam) revertantur; & sicut successerunt imprimis in actum ex potentia, ita & in potentiam demum eandem relicto actu commigrant; quæ ex tenebris in lucem prodierant, ex luce postmodum & apparitione in occultum & abditum, & in antiquas tenebras reverti coguntur. Et præcipue quatuor sunt, propter quæ veraciter enuntiare possumus, stata esse, fixa & immobilia universa, utpote quæ omnem ab eis ortum atque interitum excludant, nimirum divina mens, angelicus intellectus, materia, & humanus intellectus. Divinæ quippe menti actu insunt omnia ab æterno, eique semper supersubstantialiter inerunt. Angelicus quoque intellectus ab suæ creationis initio actu est omnia, semper omnia futurus. Materia, & humanus intellectus, à sua item creatione (quanquam non eodem modo) potentiâ sunt omnia, id est, omnium potentia, eruntque perpetuò id, quod sunt, id est, potentia universorum. Æternus est Deus sine principio, sine fine; Angelus, materia, & intellectus humanus, æterna sunt, facta quidem, sed semper futura; principium sortita, finem nullum habitura. Nullus siquidem humanus intellectus interibit, nulla quoque materiæ pars secundum naturam annihilari potest, nulla insuper oriri nova. Hæc tria, Deus, Angelus, materia, toti sunt ab initio, toti semper futuri, neque innovari aut multiplicari possunt, neque interire, aut imminui; humanus verò intellectus multiplicari quidem potest, nec totus est ab initio, qui & quotidie suo numero perficitur, donec evadat in actu totus, & donec humana species impleatur; attamen imminui poterit nunquam. Quæ cum ita sint, corporum cœlestium mixturam elementarem in dubium revocare, soli illi jam possunt, qui omni experienciâ, rerumque physicarum notiâ destituti, toti abstractionibus suis metaphysicis impallescunt, tempus perdunt. Certum est, optimum Conditorem, quod inferioribus concessit, id superioribus non denegasse. Quod si cœlum ad productionem rerum inferiorum concurrat ut principium activum, & elementaris mundus inferior sive terrenus se habeat ut principium passivum,

*Materia
cœlestis si à
terrestri
differret,
insuere non
posset ca-
elum in ter-
ram.*

vum, sicuti omnes Peripatetici fatentur (nam ut rectè Stagyrita, inferna supernis rationibus subduntur;) hinc certò concludi potest, & superiora, & inferiora ejusdem materiæ esse: cùm enim omne producat sibi simile, quis jam productum & producat ejusdem naturæ, quoad materiam, esse negabit? Anne cœlestium radorum & influxuum, quibus cœlum ad inferiorum rerum productionem concurrat, essentiam & naturam (cùm nihil aliud sint, quàm subtiles quidam & tenues spiritus, naturaliumque virium, & inferiorum seminum miscella, quam globus expirat) quantum est ex parte materiæ, diversam aut à globi, aut inferiorum natura putabimus? haudquaquam. Quis unquam audivit, diversæ naturæ semina, vires & proprietatem rerum essentiâ differentium, aut coire, aut ad effectum in materia essentialiter diversâ producendum concurrere posse? Omnia itaque, quæcunque in mundana machina sensibus sese nostris sistunt, quoad materiam ejusdem rationis & entitatis esse luculenter hinc concluditur: non enim aliàs mutuò sese fovrent, minimè se miscerent, aut unirent, si diversam genere materiem, vel quãdam quandam essentiam ad invicem obtinerent. Nullâ igitur ratione ex parte materiæ, sed secundùm raritatem, levitatem, duritiam, mollietiam, grossitiam, crassitiamque, similesque hisce qualitates, individuantesque atque substantiales formas, quæ materiæ speciem non mutant, sed veluti variis modis exornant, distingui debuerunt. Verùm cùm tu, mi Theodidacte, hæc omnia propriis oculis, dum globos mundanos examinarem, perlustraveris; non iis immorabor. *Theodidactus*. Ita est, neque ego de iis ab eo tempore, quo tuo me divino ratiocinio imbui, unquam dubitavi; nihil enim verius, quàm omnia in omnibus quodammodò esse, & omnia amicâ quãdam necessitudine, sympathicoque consortio in se invicem influere, se fovere, se confirmare, & ad mundi conservationem, unionemque partium conspirare comperi; quæ etsi corruptiones quoad partes admittant, ita tamen singuli globi quoad totam eorum substantiam firmati sunt, ut impossibile sit, eos aut à naturali a-

gente corrumpi, aut in suis operationibus naturalibus deficere posse. *Verbo enim Domini firmati sunt cæli, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Sicut itaque in terra innumeras quotidie generationes & corruptions, toto tamen semper incorrupto permanente, spectamus; ita pari ratione in cæteris mundanis globis fieri experientia sensata sat superque me docuit. Sed jam universalibus mundi principiis præmissis, ad particularia descendamus.

SCHOLIUM II.

Qua Auctor noster toto hoc Capite fusè tractat de Mundi productione, de cælo initio rerum creato, de terra inani & vacua, & abyssu tenebris opertâ, de chaotica massa seu chao, de luce primitiva, de humido & calido radicali per omnia astra distributo, de aquarum ab aquis divisione, & arida manifestatione &c. longo & accurato indigent scrutinio, eaque nos meritò in Mundum Mirabilem reservamus, tum quia paucis explicari non possunt, tum quia non parum ab Auctore nostro discrepamus, putamusque longè aliam creati Mundi rationem à Sacra Scriptura innui, quàm hic proposita fuit. Ad alia ergo pergimus.

CAPUT II.

De Mundi magnitudine.

I. **Cosmiel.** Divina potentia ad eò incomprehensibili artificio mundum disposuit, ut fieri non possit, hominem mortali carne vestitum ad rerum in eo conditarum magnitudinem, multitudinem, varietatem, quantumvis magno & subtili ingenio, maximâ quoque rerum notitiâ instructus sit, ullatenus pertingere. Nam ut rectè Ecclesiasticus, *Pauca operum divinorum novimus*; ad eò quidem, ut divina majestas hominem ea admirari tantum, non verò comprehendere voluisse videatur. Prodierunt hoc sæculo nonnulli artifices, qui automata seu machinas suapte sponte se moventes tantâ mentis industriâ

*Comparatio
machinæ
mundanæ
sum*